

PEDAGOGINĖS PSICHOLOGINĖS PAGALBOS TEIKIMAS LIETUVOS IR JAV ŠVIETIMO SISTEMOJE

Prof. dr. Ligita Šimanskienė

Klaipėdos universitetas, Regioninės politikos ir planavimo institutas
Minijos g. 155, LT-93185 Klaipėda
Telefonas (8 46) 398 596
Elektroninis paštas Ligita_simanskiene@yahoo.com

Kęstutis Trakšėlys

Klaipėdos universitetas, Regioninės politikos ir planavimo institutas
Minijos g. 155, LT-93185 Klaipėda
Telefonas (8 46) 398 596
Elektroninis paštas Kestutistrak@gmail.com

*Pateikta 2009 m. gegužės 21 d.
Parengta spausdinti 2009 m. lapkričio 18 d.*

Santrauka

Straipsnyje aptariama specialiojo ugdymo koncepcija, analizuojamas Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas, specialiosios pedagoginės psichologinės pagalbos teikimas, kuris organizuojamas net 4 lygiais. Aprašomas vaiko specialiųjų poreikių atpažinimas ir įvertinimas, ryšiai tarp atskirų pagalbos teikimo lygmenų. Specialiųjų poreikių vaikai ir jų tėvai Lietuvoje per įvairaus lygio pedagogines psichologines tarnybas gauna konsultacinę, metodinę, prevencinę ir šviečiamąją pagalbą. Visi švietimo įstaigose dirbantys pedagogai, įstaigų administracija ir patys moksleiviai bei jų tėvai gali kreiptis į tarnybą su tarnybos atliekamas funkcijas atitinkančiu užsakymu ir gauti numatytas nemokamas paslaugas.

Išsamiai nagrinėjamas Lietuvos ir JAV specialiojo ugdymo modelis, panašumai ir skirtumai. JAV švietimo sistemoje specialiajam ugdymui skiriama ypač daug dėmesio. Skaičiuojant visos šalies mastu, per 40 proc. ypatingųjų vaikų bei jaunuolių pirmiausia yra ugdomi bendrosiose klasėse. Su dauguma tokių moksleivių dalį dienos dirba specialieji klasių pedagogai. JAV apytikriai ketvirtadalis neįgalių vaikų ir jaunuolių yra ugdomi atskirose specializuotose klasėse ir tik 6 proc. – atskirose mokyklose arba kitose specializuotose vietose. Įvairiose valstijose ir net tos pačios valstijos mokyklų sistemose moksleivių pasiskirstymas pagal ugdymo vietą gerokai skiriasi, tačiau visur dauguma ypatingųjų moksleivių yra ugdomi bendrosiose klasėse. JAV švietimo sistemoje galimi įvairūs pagrindinių specialiojo ugdymo organizavimo planų variantai.

Pagrindinės sąvokos: specialusis ugdymas, specialieji poreikiai, bendrojo lavinimo mokykla.

Įvadas

Specialiojo ugdymo problemos, įvairių institucijų veikla bei jų tarpusavio ryšiai nėra nauja socialinių mokslų tema, tačiau ši idėja aktuali ugdant šiuolaikinį žmogų bei visavertiškai integruojant jį į visuomenę.

Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas specialųjį ugdymą apibrėžia kaip specialiųjų poreikių asmenų mokymą, lavinimą bei vertybinių nuostatų formavimą, pripažįstant šių žmonių gebėjimus ir galias. Specialiųjų poreikių asmenys gali būti vaikai ir suaugusieji, dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turintys ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, visuomenės gyvenime. Įstatyme numatoma, kad Lietuvoje teikiama pedagoginė, psichologinė, socialinė ir medicinos pagalba specialiųjų poreikių as-

menims. Specialiąją pedagoginę, psichologinę ir socialinę pagalbą specialiųjų poreikių asmenims ir jų tėvams teikia:

- 1) bendrojo ugdymo įstaigų specialiojo ugdymo komisijos;
- 2) pedagoginės psichologinės tarnybos;
- 3) sveikatos priežiūros įstaigų specializuotos tarnybos;
- 4) specialiojo ugdymo pagalbą teikia specialieji pedagogai.

Lietuvos ugdymo (ikimokyklinio ir priešmokyklinio) įstaigų pagrindinis tikslas – ugdyti, lavinti ir auklėti vaiką. Visas bendrasis ugdymas yra orientuotas į vaiką, jaunuolį, jų poreikius ir gebėjimus. Ugdymo įstaigos padeda asmeniui maksimaliai atskleisti savo individualias kūrybos galias ir gebėjimus, patenkindamos jo prigimties reikmes: saviraiškos, meilės ir pagarbos, prasmės, kūrybos, tvarkos ir darnos poreikius.

Specialiojo ugdymo koncepcija reikalauja kiekvienam specialiųjų poreikių asmeniui sukurti optimalią ugdymosi aplinką. Šalyse, kuriose specialusis (inkliuzinis) ugdymas yra švietimo politikos prioritetas, specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams bendrojo lavinimo mokyklose teikiama papildoma pedagoginė pagalba, pritaikomos ugdymo programos, jie aprūpinami kompensacine technika ir specialiosiomis mokymo priemonėmis, kad galėtų patirti mokymosi džiaugsmą ir sėkmę. Daugelyje Vakarų šalių jau seniai pripažinta, kad vienintelis būdas ugdyti demokratinę visuomenę – kurti mokyklą visiems, t. y. tobulinti specialiuji ugdymą. Vaikus skirstydami į grupes – kai kuriuos jų šalindami iš bendrojo lavinimo mokyklų, atskirdami nuo bendraamžių – demokratinės visuomenės nesukursime, nes atskirties praktika skaido visuomenę.

Specialiojo ugdymo, pedagoginės psichologinės pagalbos teikimo srityje daug dirba Šiaulių universiteto mokslininkai. Šis universitetas bene vienintelis rengia specialiojo ugdymo specialistus (psichologus, logopedus, tiflopedagogus, urdopedagogus), kurie teikia švietimo pagalbą vaikams. Pagalbos teikimo modeliai gvildenami ir A. Galkienės, (2001; 2003) I. Kaffemanienės, (2001), J. Ruškaus, (2002) R. Labinienės, T. Aidukienės, I. Tinglevos (2003), D. P. Hallahano (2003) bei kitų autorių darbuose.

Tikslas – išanalizuoti pedagoginės psichologinės pagalbos teikimo paslaugas Lietuvos ir JAV švietimo sistemoje.

Objektas – pedagoginės psichologinės pagalbos teikimas.

Metodai – mokslinės literatūros analizė, lyginamoji ir dokumentų analizė, antrinių duomenų analizė.

1. Vaiko specialiųjų poreikių atpažinimas ir įvertinimas

Lietuvos Respublikoje specialusis ugdymas skiriamas vadovaujantis Specialiojo ugdymo skyriumi tvarka (2000 m. rugpjūčio 17 d., Nr. 1056). Ši tvarka reglamentuoja, kada gali būti skiriamas specialusis ugdymas, kas jį skiria ir kuriam laikui. Specialusis ugdymas gali būti skiriamas vaikams, turintiems nedidelių, vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių. Vaikai, kuriems skirtas specialusis (arba inkliuzinis) ugdymas, turi teisę, tėvams (arba vaiko globėjams) pritarus, pasirinkti ugdymo formą (visiška integracija, dalinė integracija, ugdymas specialiojo ugdymo įstaigoje pagal pedagoginės psichologinės tarnybos rekomendaciją).

Skidmoras (2003) teigė, kad „specialiojo ugdymo sąvoką derėtų suprasti kaip santykinę koncepciją, o ne tvirtą kategoriją – koncepciją, nurodančią, jog kuriami specifiniai santykiai tarp sėkmingo arba nesėkmingo mokymosi valstybinėje mokykloje ir visuomenės švietimo sistemos. Būtina kruopščiau tirti grupes asmenų, kuriems reikalingas specialusis ugdymas.

Specialiųjų poreikių vaikams nuo gimimo iki 3 metų ankstyvąjį ugdymą ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje arba specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą namuose skiria pedagoginė psichologinė tarnyba, kuri yra įvertinusi specialiuosius vaiko ugdymosi poreikius. Specialiųjų poreikių vaikams nuo 3 iki 7 metų specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą namuose arba specialiuji ugdymą ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje skiria pedagoginė psichologinė tarnyba, kuri yra įvertinusi specialiuosius vaiko ugdymosi poreikius.

Specialusis ugdymas remiasi šiuolaikine humanistine nuostata, pripažįstančia kiekvieno žmogaus (nepaisant jo gyvenimiškos veiklos ypatumų arba ribotų galimybių) teisę būti ugdymo proceso dalyviu (Kaffemanienė, Burneikienė, 2001).

Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas bendrojo lavinimo švietimo įstaigose jau tapo ne tik faktu, bet vis labiau įsisauganamu būtinumu. Visuomenės nuostatos, lemiančios neįgalųjų socialinę ir ugdymo politiką, keičiasi integruoto ugdymo naudai, tai pastebi daugelis autorių (A. Galkienė, 2001, 2003; I. Kaffemanienė, 2001; J. Ruškaus, 2002; Labinienė ir kt., 2003).

Specialiųjų poreikių asmenų (SPA) ugdymas turėtų būti neatskiriama integruota Lietuvos švietimo ir mokslo sritis bei sudaryti vieną svarbiausių neįgalių asmenų socialinės integracinės politikos dalį, apimančią formalųjį ikimokyklinį, pradinį, vidurinį ir profesinį ugdymą, aukštąjį išsimokslinimą, suaugusiųjų švietimą bei jų neformalųjį ugdymą (Adamonienė, 2002).

Europos specialiojo ugdymo komisijos nuomone inkliuzyvaus ugdymo trukdžiai, yra šie: inkliuzijos neskatinanti finansavimo sistema, segreguotų institucijų gyvavimo tradicijos (ir su tuo susijusi ten dirbančių specialiųjų pedagogų baimė netekti darbo), organizacinės, išteklių paramos (kompetencijų, nuostatų, materialinės paramos) inkliuzyviajam ugdymui bendrojo lavinimo mokyklose. Negatyviu veiksmu laikomas ir per didelis mokinių klasėje skaičius. Pastebima ir tai, kad specialiųjų poreikių vaikų inkliuzyvaus ugdymo perspektyva priklauso ir nuo jų negalės pobūdžio (ypač daug problemų kelia kurčiųjų, ryškių elgesio bei emocijų sutrikimų turinčių asmenų ugdymas) (*Special Needs Education in Europe*, 2003).

Specialiųjų poreikių moksleiviams, kurių sėkmingam ugdymui pakanka modifikuoti ugdymo programą, specialųjį ugdymą skiria švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisija, esant joje specialiajam pedagogui ir (ar) logopedui, tvirtina mokyklos vadovas, kartu suderinęs su mokyklą aptarnaujančia pedagogine psichologine tarnyba. Jei moksleivį reikia mokyti pagal modifikuotas programas, o specialiojo ugdymo komisijoje nėra nei specialiojo pedagogo, nei logopedo, ir jei moksleivį reikia mokyti pagal adaptuotas arba specialiąsias programas, specialųjį ugdymą skiria pedagoginė psichologinė tarnyba, kuri yra įvertinusi specialiuosius jo ugdymosi poreikius.

Moksleiviams, kuriems reikalinga logopedinė pagalba, specialųjį ugdymą skiria švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisija pagal tos švietimo įstaigos logopedo atlikto vaikų kalbos ir komunikacijos įvertinimo išvadą ir sąrašą, suderintą su mokyklą aptarnaujančia pedagogine psichologine tarnyba bei patvirtintą švietimo įstaigos vadovo. Jei švietimo įstaigoje logopedas nedirba, prireikus logopedinę pagalbą moksleiviams skiria pedagoginė psichologinė tarnyba, kurios aptarnaujamoje teritorijoje yra mokykla.

Išimtiniais atvejais specialųjį ugdymą gali skirti Švietimo ir mokslo ministerijos Pedagoginis psichologinis centras, kai yra įvertinęs specialiuosius vaiko ugdymosi poreikius. Apie specialiojo ugdymo paskyrimą vaikui Pedagoginis psichologinis centras raštu informuoja pedagoginę psichologinę tarnybą, kurios aptarnaujamoje teritorijoje gyvena vaikas.

Specialusis ugdymas daugelyje Europos valstybių teikiamas pačiose mokyklose (specialieji pedagogai, pedagoginės psichologinės tarnybos), ir iš kitų institucijų (vizituojantys specialiųjų mokyklų pedagogai, pedagoginės psichologinės paramos komandos, pedagoginės paramos centrai, medicininiai pedagoginiai centrai ir kt.) (Soriano, 1999) Šiuo metu veikia 26 pedagoginės psichologinės tarnybos (PPT) ir 8 Pedagoginio psichologinio centro, pavaldaus Švietimo ir mokslo ministerijai, padaliniai bei 1 apskrities pavaldumo PPT, kurie teikia pedagoginę psichologinę ir konsultacinę pagalbą specialiųjų poreikių vaikams savivaldybėse bei apskrityse. Mokyklose taip pat, pagal įstatymą ir norminius dokumentus, turėtų veikti Specialiojo ugdymo komisijos (SUK), dirbančios komandiniu metodu ir tiesiogiai teikiančios pagalbą su SPA dirbančiam pedagogui bei moksleiviams (Aidukienė, 2001).

Šiuo metu specialiosios pedagoginės psichologinės pagalbos teikimas organizuojamas net 4 lygiais („Švietimo naujienos“, 2003. Nr. 6). Pedagoginės psichologinės pagalbos teikimo modelis pa-vaizduotas 1 lentelėje.

Pirmasis lygmuo. Kai kurios didesnės švietimo įstaigos turi savo psichologus, specialiuosius pedagogus, logopedus ir socialinius pedagogus. Švietimo įstaigose dirbantys logopedai veda specialius užsiėmimus kalbos ir komunikacijos sutrikimams šalinti, o specialieji pedagogai – pratybas, žinių įsisavinimo spragoms įveikti ir atlieka kitas funkcijas, įvardytas specialiojo pedagogo pareiginėje instrukcijoje. Švietimo įstaigose dirbantys psichologai ir socialiniai pedagogai atitinkamai vykdo funkcijas, įvardytas mokyklų psichologo ir socialinio pedagogo pareiginėse instrukcijose. Šie specialistai dalyvauja kiekvienoje ugdymo įstaigoje veikiančios Specialiojo ugdymo komisijos darbe. Šios komisijos atsako už specialiųjų poreikių vaikų ugdymą. Jos reguliariai vertina specialiojo poreikių vaikų ugdymo rezultatus, numato optimalias tokių vaikų bendrojo ir specialiojo ugdymo kryptis. Kaimo vietovėse ir nedideliuose miesteliuose specialiojo ugdymo komisijos nėra reikiamos sudėties, dažnai nėra nė vieno specialisto, todėl negali suteikti tinkamos specialiosios pedagoginės, socialinės ir psichologinės pagalbos švietimo įstaigoje jos stokojantiems vaikams.

Antrasis lygmuo. Savivaldybių lygmens pedagoginės psichologinės tarnybos teikia specialiąją pedagoginę ir psichologinę pagalbą ugdymo įstaigoms, neturinčioms savo specialistų, bei skiria specialųjį ugdymą visais atvejais, kai specialiojo ugdymo komisijoje nėra specialistų arba kai bendrojo lavinimo programas būtina adaptuoti. Šios tarnybos atlieka psichologinį vaikų, jų tėvų, mokytojų konsultavimą, veda užsiėmimus psichologinės savitarpio paramos bei korekcijos grupėse vaikams ir tėvams, atlieka psichologinį ir pedagoginį vaiko vertinimą, visuomenės švietimą ir pedagogų bei psichologų profesinės kompetencijos tobulinimą. Tarnybos, kurioms pavyko į savo komandų sudėtį įtraukti dau-

giau psichologų, gali specializuotis teikti tam tikrą sudėtingą psichologinę pagalbą. Deja, nedaug savivaldybių tarnybų turi pakankamą psichologų skaičių ir gali orientuoti jų veiklą į atskiras psichologinio konsultavimo sritis. Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programos projekte numatyta patobulinti specialiųjų pedagogų, pedagoginių psichologinių ir socialinių pedagogų rengimą šalies aukštosiose mokyklose, įvedant bendrą atitinkamų dalykų privalomų kreditų skaičių. Ši iniciatyva turėtų pagerinti šių specialistų studijų kokybę, įteisinti jų rengimą keliose aukštosiose mokyklose. Taip atsirastų galimybė artimiausiu metu aprūpinti savivaldybių pedagogines psichologines tarnybas reikiama specialiais.

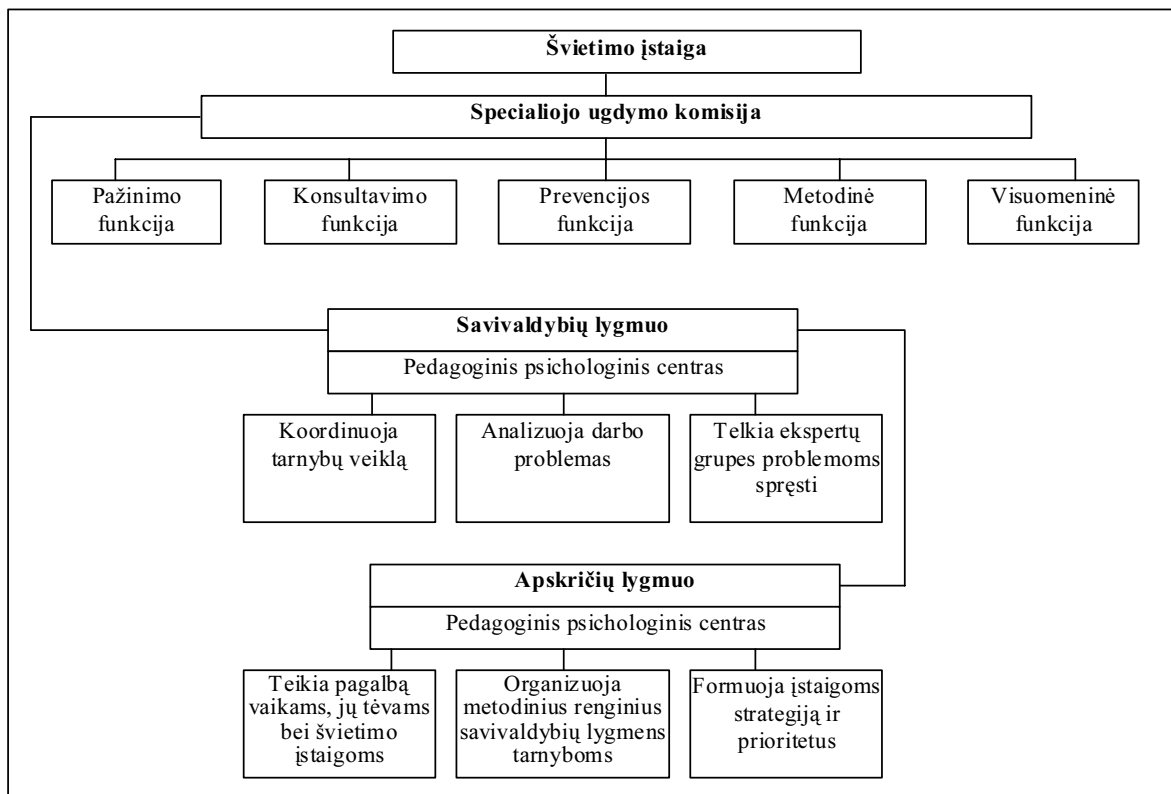
Šios tarnybos taip pat konsultuoja šeimas, vaikus ir pedagogus dėl įvairių socialinės raidos, emocijų ir elgesio sunkumų bei vykdo įvairias prevencines programas.

Trečiasis lygmuo. Apskričių lygmens pedagoginė psichologinė tarnyba susikūrė tik vienoje apskrityje – Marijampolėje. Čia ji atlieka antrojo ir iš dalies trečiojo lygmens tarnybų funkcijas. Šioje apskrityje savivaldybių lygmens tarnybų nėra, todėl šios tarnybos darbo krūvis didžiulis.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 26 d. nutarime Nr. 92 nurodyta, jog pedagoginio psichologinio centro skyriai turėtų būti perduoti apskritims. Nutarimo įgyvendinti nepavyko, nes apskričių viršininkai atsisakė perimti šiuos skyrius dėl nepakankamo finansavimo, reikalingo šių tarnybų išlaikymo ir valdymo išlaidoms padengti.

Norėtusi atkreipti dėmesį į tai, kad specifinę konsultacinę ir metodinę pagalbą šalies mastu vis aktyviau ėmė teikti kurčiųjų, aklųjų bei kiti centrai.

Ketvirtasis lygmuo. Pedagoginis psichologinis centras su specialistų komandomis įkurtas 8 apskrityse.

1 pav. Pedagoginės psichologinės pagalbos teikimo modelis Lietuvoje (sudarytas autorių remiantis moksline literatūra)

Pedagoginio psichologinio centro specialistai, dirbantys apskričių centruose, teikia pedagoginę psichologinę pagalbą vaikams, jų tėvams bei švietimo įstaigoms. Kai kuriose apskrityse Pedagoginio psichologinio centro Šiaulių, Utenos, Klaipėdos skyriai įkūrė regionines pedagoginių psichologinių tarnybų specialistų savipagalbos grupes, kurios formuoja apskrityse vykdomos pedagoginės psichologinės pagalbos vaikams, šeimai ir įstaigoms strategiją bei numato prioritetus. Visi centro skyriai pagal savo galimybes ir kompetenciją organizuoja metodus renginius savivaldybių lygmens tarnyboms, esančioms tose apskrityse, bei kvalifikacijos tobulinimo seminarus specialistams, dirbantiems apskrities švietimo įstaigose.

Siekiant priartinti specialiosios pedagoginės ir psichologinės pagalbos paslaugas arčiau vaikų, šeimų ir švietimo įstaigų būtina įsteigti pedagogines psichologines tarnybas visose savivaldybėse. Įsteigus tarnybas savivaldybėse būtų galima atsakyti apskrities lygmens tarnybų idėjos ir apsiriboti trijų lygmenų pedagoginės psichologinės pagalbos teikimo sistema: pirmasis lygmuo – švietimo įstaigose dirbantys specialieji pedagogai, logopedai, psichologai ir socialiniai pedagogai; antrasis lygmuo – savivaldybių pedagoginės psichologinės tarnybos; trečiasis lygmuo – šalies Pedagoginis psichologinis centras su jame dirbančiais specialistais – įvairios specializacijos specialistais pedagogais, logopedais, psichologais, gydytojais neurologais, organizuojančiais metodinę pagalbą, kvalifikacinius renginius pedagoginių psichologinių tarnybų specialistams, atitinkamos metodinės literatūros rengimą ir specialiojo ugdymo aprūpinimą šalyje.

1. Specialiesiems mokiniams pagalbos teikimo funkcijos

Kaip minėta, Lietuvoje pagalba specialiųjų poreikių vaikams, tėvams ir pedagogams teikiama keturiais lygmenimis (Pedagoginės psichologinės pagalbos teikimo modelis, 2003, p.1–6).

Pirmojo lygmens funkcijos. Švietimo įstaigose veikia specialiojo ugdymo komisijos, kurios atlieka pirminį specialiųjų poreikių vaikų ugdymosi poreikių įvertinimą. Švietimo įstaigų logopedai, įvertinę vaikų kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus, veda praktinius sakinės ir rašytinės kalbos sutrikimų šalinimo užsiėmimus, konsultuoja kitus pedagogus ir tėvus. Specialieji pedagogai dirba su specialiųjų poreikių vaikais klasėje individualiai ir grupėse, padėdami jiems išmokyti dalyko programą bei specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo kabinete. Specialieji pedagogai taip pat konsultuoja kitus pedagogus ir tėvus bei atlieka kitas funkcijas, numatytas specialiojo pedagogo pareiginėje instrukcijoje. Mokyklų psichologai konsultuoja besikreipiančius vaikus, jų šeimas, pedagogus, atlieka švietimo įstaigos bendruomenės psichologinį švietimą ir kitas funkcijas, numatytas mokyklų psichologo pareiginėje instrukcijoje.

Antrojo lygmens funkcijos. Pažinimo – nustato vaiko pedagoginės ir psichologinės problemos esmę, pagrindinius jos bruožus ir priežastis, vaiko polinkius ir gabumus. Specialiųjų poreikių vaikų raidos sutrikimų ir ugdymosi poreikių įvertinimo – įvertina asmens raidą ir sutrikimus bei nustato specialiuosius ugdymosi poreikius ir skiria specialųjį ugdymą.

Antrame lygmenyje atlieka ir konsultavimo funkciją. Konsultuoja vaikus, tėvus, pedagogus dėl psichologinių problemų, vaikų, pedagogų, tėvų grupėms veda psichologijos užsiėmimus.

Prevencijos – rengia ir įgyvendina įvairias programas vaikams, tėvams, pedagogams, padeda išvengti įvairių pedagoginių psichologinių ir socialinių problemų, susijusių su specialiaisiais vaiko ugdymosi poreikiais, motyvacija sutrikus mokymuisi, psichologiniais sunkumais šeimoje ir švietimo įstaigose.

Metodinė funkcija – teikia metodinę pagalbą savo aptarnaujamo rajono švietimo įstaigų specialiojo ugdymo komisijoms, organizuoja seminarus švietimo ir globos įstaigų pedagogams visais raidos sutrikimų arba pedagoginių psichologinių problemų prevencijos, specialiųjų poreikių vaikų įvertinimo, integruoto ugdymo, siuntimo į specialiąsias švietimo įstaigas ar specialiąsias grupes klausimais.

Visuomenės švietimo funkcija – organizuoja ir veda seminarus, skaito paskaitas tėvams, skelbia publikacijas apie specialiųjų poreikių ir psichologinių problemų turinčių vaikų ugdymą, tų problemų prevenciją, jų įveikimą. Taip pat atlieka ir organizavimo funkcijas, kaupia duomenų banką apie tarnybos aptarnaujamoje teritorijoje gyvenančius specialiųjų poreikių ir psichologinių problemų turinčius vaikus, inicijuoja naujų ugdymo vietų jiems steigimą arba specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą bendrojo lavinimo švietimo įstaigose. Atsižvelgdama į aptarnaujamos teritorijos gyventojų ir švietimo sistemos poreikius teikia rekomendacijas švietimo padalinių vadovams dėl naujų specialiųjų ugdymosi įstaigų specialiųjų grupių specialiųjų poreikių vaikams (turintiems raidos, emocijų bei elgesio ir kt. sutrikimų) steigimo arba likvidavimo.

Pedagoginės psichologinės tarnybos atsižvelgdamos į regiono poreikius pagal sutartis gali atlikti ir kitas funkcijas. Jos privalo kaupti duomenų banką apie savivaldybės teritorijoje gyvenančius vaikus, turinčius specialiųjų pedagoginių bei psichologinių problemų, ir jiems reikalingas specialiąsias pedagogines, psichologines, taip pat socialines paslaugas ir šiuos duomenis teikti šalies Pedagoginiam psichologiniam centrui.

Trečiojo lygmens – Pedagoginio psichologinio centro – pagrindinės funkcijos. Kuria ir plėtoja aprūpinimo specialiosiomis mokymo priemonėmis bei metodine medžiaga sistemą šalyje. Koordinuoja pedagoginių psichologinių tarnybų veiklą, analizuoja jų darbe kylančias problemas ir telkia ekspertų grupes joms spręsti. Koordinuoja specialiojo ugdymo centrų ir specialiųjų internatinių mokyklų, pavaldžių Švietimo ir mokslo ministerijai, veiklą. Taip pat drauge su Švietimo ir mokslo ministerija atlieka Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūros projektų sklaidą Lietuvoje ir šioje agentūroje at-

stovauja Lietuvai. Trečiojo lygmens – pedagoginio psichologinio centro viena iš funkcijų yra organizuoti profesinės kvalifikacijos tobulinimą: pedagoginių psichologinių tarnybų specialistams, mokyklų psychologams. Jis atlieka metodologinius vaikų pedagoginio ir psichologinio vertinimo, konsultavimo bei ugdymo tyrimus. Taip pat vykdo aktualius švietimo sistemai tiriamuosius ir prevencijos darbus, susijusius su specialiuoju poreikių vaikų ugdymo tobulinimu bei įvairių psichologinių vaikų problemų sprendimu.

3. Atskirų pedagoginės psichologinės pagalbos lygmenų ryšiai

Savivaldybių lygmens pedagoginės psichologinės tarnybos yra savarankiškos (nepavaldžios Pedagoginiam psichologiniam centrui), pavaldžios savo steigėjui, biudžetinės švietimo įstaigos. Jų ryšiai su visomis modelį sudarančiomis institucijomis palaikomi bendradarbiaujant. Savivaldybių lygmens pedagoginės psichologinės tarnybos palaiko glaudžius ryšius su visomis, jų aptarnaujamoje teritorijoje esančiomis, švietimo įstaigomis, pedagoginės psichologinės pagalbos ieškančiais vaikais, jų tėvais, pedagogais, kitomis vaikais besirūpinančiomis, taip pat ir nevyriausybinėmis, organizacijomis. Kai švietimo įstaigos Specialiojo ugdymo komisija arba pavieniai specialistai negali išspręsti vaiko pedagoginių psichologinių problemų, šie specialistai užmezga ryšius su juos aptarnaujančia pedagogine psichologine tarnyba.

Visi švietimo įstaigose dirbantys pedagogai ir įstaigų administracija, taip pat ir patys moksleiviai bei jų tėvai, gali kreiptis į tarnybą su tarnybos atliekamas funkcijas atitinkančiu užsakymu ir gauti numatytas nemokamas paslaugas. Vaikai, tėvai ir pedagogai kreipiasi į pedagoginę psichologinę tarnybą savarankiškai arba rekomendavus švietimo įstaigos Specialiojo ugdymo komisijai. Taip pat į tarnybas moksleiviai siunčiami Mokyklų specialiojo ugdymo komisijos Specialiojo ugdymo įstatyme numatyta tvarka. Esant sudėtingiems raidos sutrikimams ir pedagoginėms psichologinėms problemoms moksleiviai siunčiami į savivaldybių lygmens pedagoginę psichologinę tarnybą.

Specialiuoju mokyklų pedagogai taip pat privalo būti pasirengę specialiojo ugdymo klausimais konsultuoti pedagogų bendruomenę, dirbti su bendrojo lavinimo mokyklų mokytojais, vesti užsiėmimus kursuose (Mokytojų rengimo ugdyti specialiųjų poreikių turinčius vaikus bendrojo ugdymo klasėse gairės, 2003). Mokytojai atlieka svarbiausią vaidmenį tenkindami moksleivių poreikius, kiekvieną dieną jie tiesiogiai bendrauja su moksleiviais. (Buzaitytė-Kašalynienė, 2003). Šiaulių universiteto atlikto tyrimo „Pedagogų profesinės kompetencijos vertinimas specialiųjų poreikių vaikų (ugdymo plėtros) aspektu“ ataskaitoje (2002–2004) nurodyta, jog praktiškai kas ketvirtas pedagogas nemoka parinkti tinkamus mokymo metodus ir būdus, diferencijuoti ugdymą klasėje, skatinti mokinių motyvaciją mokytis, analizuoti mokinių mokymosi sunkumus, nustatyti vaiko poreikius ir kita. Apie 10–15 proc. pedagogų pripažįsta, jog jie nežino, kaip visais šiais aspektais save vertinti, todėl teigiamai save vertinančių kartais lieka tik nežymi dalis. Mažiausiai sunkumų patiria pedagogai emocionaliai bendraudami su mokiniais: jie moka būti atleidūs, kantrūs, pakantūs, dėmesingi, geba kurti ir palaikyti klasėje teigiamą emocinį klimatą, teigiamai skatinti mokinius diplomatiškai spręsti konfliktines situacijas, įvairias iškilusias problemas. Pedagogai mano, jog jie moka įsijausti į vaiko vidinę būseną, valdyti savo neigiamas emocijas, neprarasti savitvardos, valdyti vaikų elgesį.

Svarbu, kad tėvai ir pedagogai sudarytų bendruomenę, nes bendruomenės svarba ugdymo procese yra didžiulė. E. Štuopytės (2002) nuomone, namų ir mokyklos „sandora“, kuria buvo grindžiamas senosios mokyklos modelis, sparčiai kinta. Visuomenė vis labiau įsitraukia į problemų, susijusių su vaikų ugdymu, sprendimą. Ypač svarbus čia bendruomenės vaidmuo, t. y. artimiausios vaiko mikroaplinkos, kurioje jis yra ne tik stebėtojas, bet ir pats tą aplinką veikia bei yra jos veikiamas.

Pedagoginis psichologinis centras, kuriame sudarytos ekspertų grupės specialistai nustatytu laiku nagrinėja konkrečius atvejus, gali kreiptis pagalbos į kitas tarnybas, kuriose dirba geriau tą sritį išmanantys specialistai, arba į Sveikatos apsaugos ministerijai pavaldžias įstaigas.

Specialiosios pedagoginės psichologinės pagalbos lygmenų tarpusavio ryšiai grindžiami bendradarbiavimo, viešumo ir demokratiškumo principais. Dokumentų projektai, reglamentuojantys pedagoginių psichologinių tarnybų darbą bei specialiosios pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimą vaikams, tėvams, pedagogams, rengiami bendrose darbo grupėse, kuriose dirba abiejų lygmenų atstovai. Jų įgyvendinimo rezultatai yra viešai skelbiami. Demokratiškumo – specialiosios pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo sistemos šalyje klausimai aptariami kolegialiai dalyvaujant Pedagoginio psichologinio centro, pedagoginių psichologinių tarnybų, Švietimo ir mokslo ministerijos atstovams, kai kuriais atvejais – specialiojo ugdymo komisijų pirmininkams.

4. JAV specialiojo ugdymo patirtis

JAV švietimo sistema taip pat sudėtinga ir paini. Šioje šalyje daug anksčiau negu Europoje suvokta, kad ugdymas, kaip absoliučiai teisingos žmonijos patirties perteikimas, yra ribotas: kam mokytis to, kas vėliau, kai vaikas subręs, pasirodys netikra, net klaidinga. Šis prieštaravimas JAV ugdymo sistemoje paskatino įsitvirtinti pragmatizmo pedagogiką (Vaičiūnaitė, 1997).

Palyginti su Lietuva pasirinkta JAV švietimo sistema, nes, skirtingai negu Europos valstybėse, turi įvairių pagrindinių specialiojo ugdymo būdų. Taip pat JAV švietimo tinklas – pažangiausias ir didžiausias pasaulyje. Beje, šioje valstybėje ilgus dešimtmečius vyko reformos, kad būtų galima kuo efektyviau integruoti į mokyklą ir visuomenę mokinius, kurių specialūs poreikiai. Daugiau negu 40 proc. visos šalies ypatingųjų vaikų bei jaunuolių pirmiausia yra ugdomi bendrosiose klasėse. Su dauguma tokių moksleivių dalį dienos dirba specialieji pedagogai. JAV apytikriai ketvirtadalis neigalių vaikų ir jaunuolių ugdomi atskirose specializuotose klasėse ir tik 6 proc. – atskirose mokyklose arba kitose specializuotose vietose. Nuo devintojo dešimtmečio pabaigos ryškėja tendencija daugiau neigalių moksleivių ugdyti bendrosiose klasėse ir atitinkamai kita tendencija – mažiau moksleivių, turinčių negalių, ugdyti, atskirose klasėse arba atskirose mokyklose. Siekimas ugdyti moksleivius bendrosiose klasėse ir mokyklose atspindi dešimtojo dešimtmečio ugdymo reformą. Lietuvoje tai pradėta įgyvendinti palygti neseniai.

Visose šios šalies valstijose tobulinant mokymo programas išryškėja šios pagrindinės tendencijos: dėmesys technologijai, kritinio mąstymo ugdymas, problemų sprendimas, požiūrio į vertybių sistemą, žmonių tarpusavio bendravimą formavimas, tarpdalykinių ryšių akcentavimas, dėmesys visuomenės poreikiams. Tarp įgyvendintų priemonių pažymėtinos: suteikta didesnė galimybė tėvams pasirinkti mokyklą, o pačioms mokykloms spręsti iškilusias problemas; taikoma nauja pedagogų skatinimo sistema; diegiama decentralizuota kontrolė; intensyviai rengiami mokyklų vadovai; dėmesys tobulinant socializacijos procesą ir kt. (Vaičiūnaitė, 1997).

JAV ugdyti ypatinguosius vaikus ir jaunuolius galima remiantis keletu veikimo planų – pradedant nedidele papildoma pagrindinio mokytojo teikiama pagalba ir baigiant parą trunkančia priežiūra bei paslaugomis specialiojoje internatinėje įstaigoje. Tai, kas turi ugdyti ypatinguosius moksleivius ir kur jie turi būti ugdomi, priklauso nuo dviejų veiksnių: kuo ir kiek vaikas arba jaunuolis skiriasi nuo vidutinio moksleivio; kiek mokykla bei bendruomenė turi išteklių. (Hallahan, Kauffman, 2003).

Pradėsimė nuo labiausiai integruotos intervencijos: pagrindinis mokytojas, suprantantis individualius vaikų poreikius ir mokantis juos tenkinti, gali pasirinkti reikiamas mokymo priemones, įrangą bei metodus. Tai atiekant galima apsieiti ir be tiesioginių specialistų paslaugų: gali būti, kad profesionalus pagrindinis mokytojas pajėgs tenkinti vaiko poreikius.

Esant kitam lygmeniui pagrindiniam mokytojui, be turimų specialiųjų priemonių, įrangos arba metodų, gali prirėkti specialiojo pedagogo arba kito specialisto (pavyzdžiui, mokyklos psichologo) konsultacijos. Specialusis pedagogas gali konsultuoti pagrindinį mokytoją, nurodyti jam kitus šaltinius arba parodyti, kaip naudotis mokymo priemonėmis, įranga arba metodais. Pedagogui teikiant pagalbą pagrindinį vaidmenį atlieka socialinis darbuotojas. JAV švietimo sistemoje mokyklos socialinis darbuotojas yra svarbus mokyklos pedagogų komandos narys, dirbantis kartu su mokyklos administracijos darbuotojais, mokytojais, vadovais, psichologais, auklėtojomis, logopedais, kitu mokyklos personalu. Jie supranta ir paaiškina, kokią įtaką vaikams turi mokykla, šeima ir visa bendruomenė. Mokyklų socialiniai darbuotojai nustato faktorius, stiprinančius teigiamą mokyklos poveikį mokiniams. Mokyklos socialiniai darbuotojai dirba: su mokiniais, tėvais, mokyklų bendruomene, vietine bendruomene (Kvieskienė, 2002).

Specialusis pedagogas gali vizituoti ypatingąjį vaiką (arba) ir pagrindinį mokytoją bei teikti jiems paslaugas. Vizituojantis mokytojas sudaro nuolatinį tvarkaraštį, pagal kurį, vykdamas iš vienos mokyklos į kitą ir lankydamasis klasėse, moko ypatinguosius vaikus individualiai arba mažomis grupelėmis, aprūpina pagrindinį mokytoją mokymo priemonėmis ir teikia pasiūlymus, kaip tobulinti mokymą, o iškilus konkrečioms problemoms konsultuoja jį.

Kitas lygmuo. Specialusis pedagogas teikia paslaugas tik vienos mokyklos moksleiviams ir mokytojams. Aptarnaujami vaikai yra mokomi bendrojoje klasėje; specialųjį išsimokslinimą turintis mokytojas dirba su jais tiek valandų ir taip dažnai, kiek būtina sprendžiant jų konkrečias problemas bei šalinant sunkumus. Specialusis pedagogas nuolat įvertina vaikų bei jų mokytojų poreikius. Dažniausiai jis moko vaikus individualiai arba mažomis grupelėmis specialioje klasėje panaudodamas būtinas specialias mokymo priemones ir įrangą. Specialusis pedagogas yra pagrindinio klasės mokytojo konsultantas: šiam jis pataria, kaip mokyti vaiką ir valdyti jo elgesį klasėje, gal net parodo konkrečių mokymo technikų. Šis darbo organizavimo planas – ypač patraukli ir itin populiarė alternatyva, nes jis yra lankstus. Vaikas didžiąją dalį laiko būna su bendraamžiais.

Diagnostikos centruose taikoma dar sudėtingesnė intervencija. Minėtame plane numatyta, jog vaikai kurį laiką gali būti mokomi specialiojoje mokyklos klasėje arba kitoje įstaigoje, kad remiantis diagnostiniais duomenimis būtų galima įvertinti jų poreikius ir sudaryti veikimo planą. Konkrečiam vaikui skirtame pagalbos plane gali būti rekomenduota atitinkama ugdymo vieta – specialioji įstaiga arba bendroji klasė, kurioje kompetentingas mokytojas galėtų šį planą įgyvendinti bei taikyti diferencijuotą mokymą. Diferencijuotas mokymas – kiekvienam besimokančiajam pasirinkta jam būdinga skirtingu intelektu ir patirtimi paremta proto veikla. (Kaminskienė, 2002).

Mokyti ligininėje arba namuose dažniausiai rekomenduojama vaikus, turinčius fizinių negalių. Tačiau jei nėra geresnio varianto, jis gali būti skiriamas ir emocinių arba elgesio sutrikimų bei kitokių negalių turintiems vaikams. Paprastai vaikas ligininėje arba namuose būna palyginti trumpą laiką, o mokant ligininėje ar namuose palaikomi ryšiai su vaiko pagrindiniu mokytoju.

Viena aiškiausių ir pastaruoju metu daugiausia diskutuojamų alternatyvų yra specializuotos klasės. D. P. Hallahano ir J. M. Kauffman (2003) nuomone, JAV į tokią klasę dažniausiai priimama 15 ar mažiau vaikų arba jaunuolių, turinčių tą pačią negalią (pavyzdžiui, protiškai atsilikusiai). Klasės mokytojas paprastai turi specialiojo pedagogo išsimokslinimą ir vaikus moko visą arba beveik visą laiką. Tokias klases lankantys vaikai visą dieną praleidžia būdami atskirti nuo neturinčių negalių savo bendramžių. Tačiau kartais dalį dienos jiems tenka praleisti su neturinčiais negalių vaikais (galbūt kartu su jais dalyvaujant fizinio lavinimo pratybose, mokantis muzikos arba užsiimant kita veikla, kurioje neįgalieji gali sėkmingai dalyvauti).

Specialiosiose dienos mokyklose ypatingieji vaikai visą dieną praleidžia būdami atskirti nuo kitų. Dienos mokykla dažniausiai būna skirta konkrečiai ypatingųjų vaikų kategorijai. Joje gali būti šiems vaikams prižiūrėti bei ugdyti būtina įranga. Pasibaigus pamokoms vaikai grįžta į namus.

Didžiausia intervencija – mokyklose-internatuose. Iš namų atvykę vaikai čia yra prižiūrimi visą parą ir dažnai gyvena toli nuo savo bendruomenių. Šie vaikai ir jaunuoliai gali reguliariai lankytis namuose arba grįžti į juos kiekvieną savaitgalį, tačiau visą savaitę jie gyvena internate. Čia kasdienį gyvenimą atitinkančioje jiems sukurtoje aplinkoje jie mokomi.

Verta pastebėti, kad JAV švietimo sistemoje galimi įvairūs šių pagrindinių specialiojo ugdymo organizavimo planų variantai. Pavyzdžiui, specialiosios dienos mokyklos ir mokyklos-internatai gali padėti moksleiviams lengviau pereiti į bendrojo ugdymo mokyklas šiems pasirengus į jas grįžti. Daugelis mokyklų sistemų siekia kuo efektyviau ir ekonomiškiau aptarnauti ypatinguosius moksleivius, todėl jos derina arba keičia šias alternatyvas bei specialiųjų pedagogų ir kitų specialistų teikiamas paslaugas. Mokyklų sistemoje gali būti įvairiai parenkama konkrečių mokinių ugdymo vieta. JAV švietimo sistemos teikiama pagalba tėvams, mokytojams ir vaikams pavaizduota 1 lentelėje.

1 lentelė. **Pedagoginės psichologinės pagalbos teikimas JAV**

<i>Įstaiga</i>	<i>Pagalbos teikėjai</i>	<i>Funkcijos</i>
Bendrojo lavinimo mokykla	Pagrindinis mokytojas Specialistai (logopedai, specialieji pedagogai, socialiniai pedagogai, psichologai)	Supranta individualius vaikų poreikius ir geba juos tentinti, gali pasirinkti reikiamas mokymo priemones, įrangą ir metodus. Teikia konsultacijas pagrindiniam mokytojui, tėvams ir vaikams.
Diagnostikos centrai	Specialieji mokytojai	Remiantis diagnostiniais duomenimis įvertinami vaiko poreikiai ir sudarytas veikimo planas. Rekomenduojama atitinkama ugdymo vieta – specialioji įstaiga arba bendroji klasė, kurioje kompetentingas mokytojas galėtų šį planą įgyvendinti bei taikyti diferencijuotą mokymą.
Specialiosios dienos mokyklos (internatai)	Specialieji mokytojai, auklėtojai	Padeda moksleiviams lengviau pereiti į bendrojo ugdymo mokyklas jiems pasirengus į jas grįžti.

Sudaryta autorių remiantis mokslinė literatūra

D. P. Hallahanas ir J. M. Kauffmanas (2003) pažymi kad, specialiojo ugdymo įstatymas reikalauja, jog aplinka, kurioje moksleivis mokomas, būtų mažiausiai varžanti. Paprastai tai reiškia, kad vaikas turi būti kuo trumpiau atskirtas nuo negalių neturinčių jo klasės draugų, namų, šeimos ir bendruomenės. Jo gyvenimas turi būti kuo „normalesnis“, o bet kokia intervencija privalo atitikti vaiko individualius poreikius ir nevaržyti jo asmens laisvės daugiau, negu tai būtina. Pavyzdžiui, jei vaiką tinkamai mokyti gali šaltinių klasės mokytojas, tai jo nereikia nukreipti į specialiąją klasę, o jei moksleivio poreikis visiškai patenkina specialioji klasė, tai jo nebūtina ugdyti specialiojoje įstaigoje.

Pastangos ugdyti ypatinguosius vaikus mažiausiai varžančioje aplinkoje yra vertos pagyrimo, tačiau ir paprasčiausiai apibrėžti varžančią aplinką nėra paprasta. W. Cruickshankas (1977) yra nurodęs, kad labiau apribojus fizinę aplinką nebūtinai reiškia, jog vaiko psichologinė laisvė arba žmogiškosios jo galios bus labiau suvaržytos. Tiesą sakant, nesunku įsivaizduoti, kad kai kurie vaikai jaučiasi labiau suvaržyti mokydami bendrojoje klasėje, kur jie sunkiai išmoksta būtinų įgūdžių, o kiti vaikai su jais nedraugauja, negu specialiojoje klasėje arba dienos mokykloje, kurioje jie mokosi gerai ir noriai. Svarbu nepamiršti galutinių vaiko ugdymo tikslų ir neleisti „mažiausiai varžančiai aplinkai“ virsti tuščia fraze, užkertančia kelią vaikams suteikti reikiamą ugdymą (Kauffman, 1995). Turime siekti atrasti produktyviausią aplinką, kuri teiktų vaikui didžiausią paramą.

Nors įvairiose JAV valstijose ir net tos pačios valstijos mokyklų sistemose moksleiviai mokomi skirtingose ugdymo vietose, tačiau visur dauguma ypatingųjų moksleivių yra ugdomi bendrosiose klasėse.

Kaip nurodo D. P. Hallahanas ir M. K. Kauffmanas (2003), vaikai iki 6 metų amžiaus, rečiau vaikai, sulaukę mokyklinio amžiaus, yra ugdomi bendrosiose klasėse ir dažniau atskirose mokyklose. Specializuotose klasėse, atskirose mokyklose ir kitose vietose, pavyzdžiui, namuose, dažniau mokomi vyresniojo amžiaus paaugliai ir jaunuoliai, negu pradinių ir vidurinių klasių moksleiviai. Tai, kokia aplinka konkretų moksleivį mažiausiai varžys, iš dalies priklauso nuo jo negalios. Moksleivio, kurio sutrikusi kalbėsena, beveik niekada nereikia ugdyti atskiroje klasėje arba atskiroje mokykloje. Vaikus, turinčius mokymosi negalių, taip pat geriau ugdyti bendrosiose klasėse. Antra vertus, moksleiviams, kurių sunkiai sutrikusi klausa arba rega, ugdyti būtinos specialiosios priemonės, todėl būtų geriau, kad bent dalį mokymosi laiko jie lankytų atskiras mokyklas arba mokytojų atskirose klasėse.

Išvados

Pastangos padėti asmenims, kuriems reikalinga švietimo pagalba, yra svarbios ne tik jiems patiems, bet ir visai visuomenei. Šios pastangos iš tiesų atspindi solidarumo ir lygybės visuomenėje aspektus. Lietuvoje specialiųjų poreikių vaikams, tėvams ir pedagogams teikiama keturių lygmenų pagalba. Pirmasis lygmuo – švietimo įstaigų psichologai, specialieji pedagogai, logopedai ir mokyklos specialiojo ugdymo komisija. Antrasis lygmuo – savivaldybių pedagoginės psichologinės tarnybos, teikiančios pedagoginę psichologinę pagalbą. Trečiasis lygmuo – apskričių pedagoginės psichologinės tarnybos. Ketvirtasis lygmuo – Pedagoginio psichologinio centro specialistai, dirbantys apskričių centruose, teikia pedagoginę psichologinę pagalbą vaikams, jų tėvams bei švietimo įstaigoms likusiose 34 savivaldybėse, neturinčiose pedagoginių psichologinių tarnybų, taigi atlieka savivaldybių tarnybų funkcijas, taip pat pagal galimybes vykdo apskričių tarnybų funkcijas.

Lietuvoje specialiųjų poreikių vaikams ir jų tėvams įvairaus lygio pedagoginės psichologinės tarnybos teikia konsultacinę, metodinę, prevencinę ir švietėjišką pagalbą. Visi švietimo įstaigose dirbantys pedagogai ir šių įstaigų administracija, taip pat ir patys moksleiviai bei jų tėvai, gali kreiptis į tarnybą su tarnybos atliekamais funkcijas atitinkančiu užsakymu ir jiems turi būti suteiktos numatytos nemokamos paslaugos. Vaikai, tėvai ir pedagogai kreipiasi į pedagoginę psichologinę tarnybą savarankiškai arba rekomendavus švietimo įstaigos komisijai.

JAV švietimo sistemoje specialiajam ugdymui skiriama ypač reikšminga vieta. Daugiau negu 40 proc. šalies ypatingųjų vaikų bei jaunuolių pirmiausia yra ugdomi bendrosiose klasėse. Su dauguma tokių moksleivių dalį dienos dirba specialieji klasių pedagogai. JAV apytikriai ketvirtadalis neįgalių vaikų ir jaunuolių yra ugdomi atskirose specializuotose klasėse ir tik 6 proc. – atskirose mokyklose arba kitose specializuotose vietose. Įvairiose valstijose ir net tos pačios valstijos mokyklų sistemose moksleiviai mokomi skirtingose ugdymo vietose, tačiau visur dauguma ypatingųjų moksleivių yra ugdomi bendrosiose klasėse. JAV švietimo sistemoje yra galimi įvairūs pagrindinių specialiojo ugdymo organizavimo planų variantai. Kaip pavaizduota 1 lentelėje, JAV pedagoginė psichologinė pagalba teikiama trijų lygiaverčių institutų: mokyklos, diagnostikos centrų ir dieninių mokyklų (internatų).

Vykdydama socialines funkcijas JAV bendrojo lavinimo mokykla siekia būti atvira: mikrosocialiniai veiksniai yra esminiai sprendžiant klausimus, ko mokyti vaikus ir jaunimą, kaip įgyvendinti ugdymą. Mokykla tuo pat metu yra uždara bendruomenė, pasižyminti savita subkultūra, kurią apibūdina trys komponentai: tėvai, mokiniai ir pedagogai.

Pastebime, kad Lietuvoje pasirinkta panaši specialiojo ugdymo švietimo kryptis, kaip ir JAV švietimo sistemoje. Akivaizdu, kad Lietuvos specialiojo ugdymo sistemoje per trumpą laikotarpį praktiškai pritaikyti JAV patirtį yra sudėtinga. Reikia ne tik geros materialinės bazės, bet ir specialistų, tėvų bei visuomenės geranoriškumo.

Literatūra

1. Adomaitienė, R. Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo reformos nacionalinės strategijos projektas [interaktyvus], 2002 [žiūrėta 2009-04-20]. <www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/Strategija>.
2. Aidukienė, T. Lietuva šiandien: demokratinės visuomenės ir atviros mokyklos kūrimo kelyje. Pranešimas skaitytas APPLE 2001 m. seminare. Kaunas, 2001.
3. Buzaitytė-Kašalynienė, J. Socialinių paslaugų teikimo moksleiviams poreikių prielaidos. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, edukologija. Vilnius: VU, 2003.
4. Hallahan, D. P.; Kauffman, J. M. Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius, 2003.
5. Cruickshank, W. M. Guest editorial. *Journal of Learning Disabilities*. 1977, 10.
6. Kaffemanienė, I.; Burneikienė, I. Specialiųjų poreikių vaikų žaidimo gebėjimų ugdymas. Vilnius, 2001.
7. Pedagoginės psichologinės pagalbos teikimo modelis. Vilnius, 2003.
8. Kaminskienė, G. Diferencijuoto mokymosi aplinka ir jos prielaidos Lietuvos bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos aukštesnėse klasėse. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, edukologija. Kaunas, 2002.
9. Kauffman, J. M. Why we must celebrate a diversity of restrictive environments. *Learning Disabilities Research and Practice*. 1995, 10.
10. Kvietkienė, G. Socialinio pedagogo ABC. Socialinis ugdymas. Vilnius: VPU, 2002.
11. Lapinienė, R.; Aidukienė, T.; Tinglev, I. Inkluzinis ugdymas užsienio mokslininkų akiratyje. Vilnius, 2003.
12. Informacinis leidinys „Švietimo naujienos“. 2003, 6.
13. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. rugpjūčio 17 d. įsakymas Nr.1056.
14. 1998 m. gruodžio 15 d. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas Nr. VIII-969.
15. Mokytojų rengimo ugdyti specialiųjų poreikių turinčius vaikus bendrojo ugdymo klasėse gairės. Vilnius, 2003.
16. Soriano, V. (Ed.) Teacher support. Organization of Support for Teachers Working with Special Needs in Mainstreamed Education. European Agency for Development in Special Needs Education, 1999.
17. Štuopytė, E. Teritorinės bendruomenės centro darbo su vaikais socialinės edukacinės funkcijos ir jų raiškos ypatumai. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, edukologija. Kaunas: Technologija, 2002.
18. Vaičiūnaitė, J. JAV mokykla – socialinis pedagoginis reiškinys. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, edukologija. Kaunas: Technologija, 1997.
19. 2002–2004 m. tyrimas „Pedagogų profesinės kompetencijos vertinimas specialiųjų poreikių vaikų (ugdymo plėtros) aspektu“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-20]. <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/Atask.%20ministerijai.doc>.

PROVISION OF EDUCATIONAL PSYCHOLOGICAL HELP IN THE LITHUANIAN AND UNITED STATES EDUCATION SYSTEM

Prof. Dr. Ligita Šimanskienė

Regional Policy and Planning Institute, Klaipėda University

Kęstutis Trakšėlys

Regional Policy and Planning Institute, Klaipėda University

Summary

This article analyzes Lithuanian and foreign scientific literature in the area of special needs education. The theoretical part reviews certain legislative issues which define the idea of special support to such children. Families who have children with special needs and do not attend educational institutions are in a similar social and economic position as those with healthy children. The economic and social position of such families is explored. Nevertheless, there are favorable conditions for special needs children in Lithuania and abroad. Education and psychological centers are established in all towns. It is noteworthy that children with special needs receive the help as soon as possible. However, as a rule, in Lithuania children with special needs are enrolled only special separate schools, and do not have the opportunity to attend the same age-appropriate classes as other children.

The main purpose of education in Lithuania is to educate, develop, and foster children. All general education is oriented towards children's or youth's needs and abilities. Educational institutions foster the individual's creativity, abilities, and satisfaction of his/her natural needs: self-expression, love and respect, purport, creativity, regulation and harmony. The article discusses the concept of special education in Lithuania: it describes the laws of the Republic of Lithuania, which guarantee the provision of special education psychological assistance. The extent of needed assistance is divided into 4 levels, which are based on the child special needs and and required level of assistance.

The law of the Ministry of Educational and Science guarantees that special needs children receive educational, psychological, social and medical help. The majority of parents of special needs children who took part in the survey reported that it is very difficult to get the necessary help. This factor is influenced by the parents' economic situation. However, they also stated that the support received is sufficiently professional. In order to improve the quality of support provided to children with special needs and their parents, we need to find ways to motivate socially neglected families to seek available help.

The article compares the special education models in Lithuanian and the USA and finds several similarities and differences. In the US, about a quarter of disabled children and youth receive education in separate specialized classes and only 6 percent – in separate schools or other specialized institutions. The US education system provides several different special education options. We find that the Lithuanian and American educational requirements for children with special needs, in part, are similar.

Key words: special education, secondary school, children with special needs.